

ТОТАЛІТАРИЗМ І ЩАСТЯ: ЧОМУ НЕ ЙДЕТЬСЯ ПРО ВИБІР МІЖ ЩАСТЯМ ТА СВОБОДОЮ?

Уляна Луц-Пурій,

кандидатка філософських наук, доцентка кафедри філософії та економіки
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького,
співзасновниця Українського інституту дослідження щастя

Стаття спрямована на спростування думки про те, що в тоталітарному режимі людина жертвує свободою заради щастя. Висвітлено кореляцію щастя та свободи, а також проаналізовано специфіку спотворення визначення щастя, яке підмінюється задоволенням базових потреб в тоталітарному режимі. Пояснено, чому тоталітаризм не може зробити людину щасливою і не може побудувати «щасливе суспільство».

Ключові слова: тоталітаризм, щастя, свобода.

The paper is aimed at refuting the opinion that within the framework of totalitarian regime a person sacrifices her freedom for the sake of her happiness. Correlation between happiness and freedom is explained. Specificity of totalitarian distortion of happiness which is replaced by basic needs is analyzed. The failure of totalitarianism in making a person happy and in building a «happy society» is proven.

Keywords: totalitarianism, happiness, freedom.

Поверхнєве розуміння поняття «щастя» та, як наслідок, викривлене розуміння поняття «щасливе суспільство» стають причиною хибних висновків про те, що в тоталітарному режимі людина обирає щастя, жертвуючи при цьому свободою. Але тут простежується логічна помилка – відбувається підміна поняття: щастя хибно ототожнюють із задоволенням базових потреб (фізіологічних та соціальних – нижніх рівнів Піраміди Маслоу). Така помилка є разючою, адже, насправді, свобода є засадничою для щастя, а отже, щастя неможливе без свободи (при чому, є свобода внутрішня та зовнішня, але це вже предмет окремого дослідження).

Тоталітаризм не може ні зробити щасливою окрему людину, ні створити «щасливе суспільство», оскільки це суперечить сутності щастя.

Після тривалих дискусій щодо визначення щастя, евдемонічний підхід зміцнює свої позиції у світовій не лише філософській, але й науковій думці, оскільки результати сучасних нейропсихологічних досліджень свідчать на його користь. Згідно з евдемонічним підходом, щастя – це «добре життя» (eudaimonia), це самореалізація та процвітання людини на біологічному, соціальному та духовному рівнях, що передбачає спрямування людиною свого життя до певної мети [1, с. 28, 35]. Відтак, щастя ґрунтується на свободі людини: її спроможності контролювати своє життя та вільно і самостійно обирати його напрямок.

Що ж, натомість, відбувається в тоталітарних режимах?

Як слушно зауважує Е. Шорріс [6], тоталітаризм – це процес, коли інші, а не сама особа, визначають, що є щастя цієї особи. Тобто тоталітаризм означає нав'язування людині певного визначення щастя і певних моделей щасливого життя, до яких сама людина, що має жити цим щасливим життям, не має ніякого відношення. Фактично, це означає, що життя особи примусово спрямовують в тому напрямку, який вигідний для владної верхівки і який називають «щасливим життям», а отже, особу позбавляють її моральної автономії, яка, власне, й полягає у спроможності особи самостійно обрати напрямок свого життя.

Що ж до поняття «щасливе суспільство», то тут простежуються есхатологічні настрої тоталітаризму. Тоталітарні режими ґрунтуються на модерному політичному месіанізмі, метою якого є встановлення «щастя» на землі шляхом соціальної трансформації. Хоч контекст формулювання цієї мети мирський,

секулярний, але вимоги – абсолютні і тому псевдорелігійні. Власне така «секулярна релігія», що зародилася у французькому Просвітництві, стала основою для тоталітаризму ХХ ст. в Росії, Німеччині, Італії та Іспанії [5, с. 166].

Політичний месіанізм ґрунтується на прагненні впровадити політичну програму та реалізувати утопічну мету – досягти «стану спасіння» в іманентному світі. Вважається, що тільки один єдиний лідер може реалізувати цю мету і зробити це він може тільки за допомогою однієї єдиної партії. Відтак, виникає культ особи. Зрештою, не всі можуть досягти обіцяного «спасіння» і увійти в «рай на землі», а тільки ті, що мають глибинне розуміння ідеології, що лежить в основі партійної програми. Усім іншим, хто не має глибинного розуміння та переконання, вхід у «рай» заборонено, і «спасіння» для них недосяжне. Вони є «ворогами», що завдають шкоди і перешкоджають наближенню «спасіння», а тому їх потрібно знищити заради досягнення мети – «спасіння» та «раю» для тих, хто «вірять» в політичну програму партії. Знищення «ворогів» – це своєрідна апокаліптична жорстокість перехідної фази, яка вважається необхідною для досягнення кінцевої мети і через яку пролягає шлях до «раю на землі». Тоталітарний режим визначає, яким має бути щастя для кожного в цьому «раю» і, якщо треба, навіть змушує людей відчувати це «щастя» [5, с. 173].

Тобто, фактично, в тоталітарному режимі людина позбавлена контролю над власним життям і спроможності самостійно обирати життєву мету і напрямки. Тоталітарний режим ставить людину перед вибором: жити тим «щасливим життям», яке для неї визначила партія, або зазнати репресій аж до фізичного знищення. Якщо відмовляєшся від того «щастя», яке тобі дозволяють мати, і не хочеш бути «щасливим», то з тобою розберуться як з «ненадійним елементом».

«Щасливе суспільство» – це абстрактний ідеологічний конструкт, який неможливо втілити на практиці. Суспільство не є суб'єктом щастя, тільки конкретні особи можуть відчувати щастя. Прагнення тоталітаризму створити уніфіковане та всезагальне щастя призводить до обмеження прав і свобод окремої особи, яка, відтак, обмежена у своїй спроможності бути щасливою.

Звісно, не можна заперечити, що деякі люди дійсно відчують себе щасливими в тоталітарному режимі: одні – група ентузіастів – тому, що їхні світоглядні потреби резонують із моделлю життя, яку пропагує партія, інші – тому, що для відчуття щастя їм достатньо певних насолод та задоволення базових потреб. Але в обох випадках люди щасливі не завдяки тоталітарному режиму, а тому, що у тих конкретних соціально-політичних та економічних умовах, в яких вони перебувають, вони можуть задовольнити свої власні індивідуальні світоглядні потреби.

Р. Барроу навіть посилається на емпіричні дослідження, результати яких свідчать, що закриті суспільства та спільноти виявилися також щасливими або навіть щасливішими, порівняно з відкритими [2, с. 138].

Деякі люди обмежуються відчуттям безпеки – навіть якщо вона ефемерна – та задоволенням базових фізіологічних та соціальних потреб, відмовляючись при цьому від щастя. Щастя ґрунтується на найвищому рівні потреб в Піраміді Маслоу, який стосується творчості, саморозвитку і свободи самореалізації, а як свідчить статистика, різні люди потребують цей найвищий рівень різною мірою.

Тож для одних споживацький спосіб життя, матеріальний комфорт та базова безпека є достатніми для того, щоб відчувати задоволеність життям. Натомість інші, живучи в комфортних умовах та маючи доступ до різноманітних матеріальних благ, не відчують щастя – їм потрібна свобода, самовираження та самореалізація. Яскравий приклад цих двох груп людей знаходимо у романі-антиутопії британського письменника Олдоса Гакслі (Huxley) «Прекрасний новий світ» (*Brave New World*, 1932).

За сюжетом, держава і великі корпорації злилися і маніпулюють життям окремих індивідів. Маніпуляція полягає в тому, що за допомогою наркотиків

людей роблять щасливими (а не нещасними, як зазвичай у дистопіях). Консюмеризм, соціальна інженерія, розваги та наркотики зробили задоволення завжди і всім доступними без жодних зусиль. Однак деякі персонажі замислюються про справжність свого щастя, оскільки постійна і легкодоступна споживацька насолода не дає їм повноти щастя. Постає питання, чи «щасливі люди» в цьому режимі по-справжньому щасливі [3]. Як пояснює Д. Неттл, для повноти щастя нам потрібно постати перед викликом, потрібно зіштовхнутися зі складністю завдання, визнати можливість поразки – і тільки тоді наше щастя буде доповнене глибоким задоволенням від здолаття перешкод, досягнення успіху та зростання [4, с. 170].

Отже, підсумовуючи викладені вище аргументи, варто наголосити на тому, що свобода є засадничою для щастя, щаслива людина – це людина, що спроможна керувати своїм життям, вільно актуалізовувати свій потенціал та самостійно обирати мету і напрямок саморозвитку. Тільки сама людина здатна здійснити своє щастя. В умовах тоталітаризму людину змушують жити у чітко визначених рамках, насаджуючи санкціоновані світоглядні переконання. Тоталітарний режим не може зробити людину щасливою, оскільки позбавляє її засадничої умови щастя – свободи вибору та дії.

Література

1. Пурій Р., Луц У. Планування щасливого життя. Львів : Літопис, 2019. 168 с.
2. Barrow R. Happiness. London and New York : Routledge, 2012. 160 p.
3. Haworth A. Totalitarianism and Philosophy. London and New York: Routledge, 2019. 104 p.
4. Nettle D. Happiness: The Science Behind Our Smile. Oxford : Oxford University Press Inc, 2006. 224 p.
5. Seitschek H.O. Eschatological Interpretations : Vondung, Talmon // Totalitarianism and Political Religions. (Ed. By Hans Maier). Volume 3. P. 164 – 175.
6. Shorris E. The Oppressed Middle : Politics of Middle Management : Scenes from Corporate Life. Garden City, NY: Anchor Press/Doubleday, 1981. 393 p.

УДК 321

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В НОВИХ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Анатолій Резнік,

*магістр філософії, аспірант кафедри філософії та політології
Тернопільського національного економічного університету*

Проаналізовано тенденції глибокої трансформації системи управління та обґрунтовано ідею об'єднаного людського інтелекту, а саме у спроможності людства трансформувати систему державного управління на основі науково-аналітичних, інформаційно-технологічних систем.

Ключові слова: трансформація системи управління, політичні режими, тоталітаризм, авторитаризм, демократія, науково-аналітичні та інформаційно-технологічні системи, людський фактор.

The tendencies of deep transformation of the management system are analyzed and the idea of the united human intellect is substantiated, namely the ability of mankind to transform the system of public administration on the basis of scientific-analytical, information-technological systems.

Keywords: transformation of the management system, political regimes, totalitarianism, authoritarianism, democracy, scientific-analytical and information-technological systems, human factor.